

ВІДБИТТЯ АНТИНОМІЇ МИР – ВІЙНА У ФРАЗЕОЛОГІЇ (на матеріалі української та російської мов)

3. Бурбан М. *Українські хори і диригенти.* – Дрогобич: Посвіт, 2006. – 640 с.
4. Витвицький В. *Українське хорове мистецтво Історія – // Ми і світ.* 1963. – Листопад. – С. 4 – 14.
5. Козицький П. *Спів і музика в Київській академії за 300 років її існування.* – К., 1971.
6. Кошиць О. *Хоровий спів в Україні // Дніпро.* – Філадельфія, 1 листопада 1938.
7. Мазепа Л. *Документальні пам'ятки про Музичне братство у Львові 16–17 століть./ Записки НТШ Т. СС 24.* – Львів, 1993. – С. 199 – 223.
8. Ханік Л. *З історії хорового товариства “Львівський Боян” // Українське музикознавство.* – К., 1969. – Вип.5. – С. 157 – 165.
9. Ясиновський Ю. *Українська сакральна мелодія: історія, тексти, музично-стильові навершення.* – К., 1998. – 40 с.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2011

УДК 811.161.2

Алла Смерчко, кандидат філологічних наук, професор кафедри слов'янських мов
Олена Куцик, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри слов'янських мов
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ВІДБИТТЯ АНТИНОМІЇ МИР – ВІЙНА У ФРАЗЕОЛОГІЇ (на матеріалі української та російської мов)

У статті розглядаються особливості відбиття антиномії “мир – війна” в українській та російській фразеології.

Ключові слова: фразеологізм, крилатий вислів, афоризм, антиномія.

Літ. 17.

Постановка проблеми. Поняття *мир* та *війна* як семантичні універсали, тобто те, що властиве усім або більшості мовних колективів, стають смисловим центром чималого кола фразеологічних одиниць. Саме ці поняття утворюють відповідну антиномію у багатьох європейських мовах.

Уявлення людей за допомогою фразеологізмів про стан такого існування між членами суспільства, між народами віддзеркалює історію і сучасність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пропонована тема не була предметом спеціального наукового дослідження у східнослов'янському мовознавстві останніх десятиліть. Серед лінгвістичних праць, які так чи інакше торкаються теми війни, заслуговують на увагу деякі наукові розвідки 60-х років ХХ ст. Це праця А.Д. Григор'євої “Поэтическая фразеология, связанная с темой “война” (див. книгу “Поэтическая фразеология Пушкина”, М., 1969. – С. 74 – 105) і стаття А.М. Кожиніної “Составные наименования в русском языке (на материале военно-деловой лексики)” в збірці статей “Мысли о современном русском языке” (Москва, 1969, – С. 31 – 47).

Мета статті – виокремити та проаналізувати українські й російські фразеологізми, що утворюють антиномію *мир – війна*.

Виклад основного матеріалу. Семантика слова *антиномія* у словниках подається як

“протириччя між двома протириччями, кожне з яких визнається логічно доведеним” [10, 44]. Однією з таких численних антиномій у свідомості індивіда та соціума є антиномія *мир – війна* у широкому розумінні, що дозволяє виокремити декілька її різновидів: одностайність – незгода, злагода – ворожнеча, спокій – сварка, відсутність збройних зіткнень – наявність збройних конфліктів, згода – конфронтація тощо. І як тип соціальних стосунків, і як стан, у якому перебуває або може перебувати суспільство, які-небудь етнічні групи, окремі соціальні угруповання, індивідууми, і як поняття, *мир* і *війна* діаметрально протилежні одне одному споконвічно.

Каїн та Авель – два полюси, два символи: злочинець та жертва, ворожнеча та миролюбство, злодіяння та добродетель. Видатний французький письменник Віктор Гюго вважав світ добродетельністю цивілізації, а війну – її злочином. Війну вважав злочином проти людства й Д. Бернал. М. Лютер писав, що це величезні злигодні, які приносять страждання людству, руйнують релігію, держави, родини [3, 85]. Уявлення народів про ворожнечу та мир, а також відповідні поняття у кожній мовній системі зафіксовані у знаках двох типів номінації: прямих (слова, словосполучення) і непрямих (фраземи, ідіоми, прислів'я, приказки, крилаті фрази, афоризми-максима, афоризми-сентенції, афоризми-сентенції, афоризми-парадокси, тобто фразеологізми

ВІДБИТТЯ АНТИНОМІЇ МИР – ВІЙНА У ФРАЗЕОЛОГІЇ (на матеріалі української та російської мов)

у широкому розумінні). Класичним вербалізатором цих понять є крилата фраза *війна і мир*, пов'язана з назвою роману-епопеї Л.М. Толстого.

Серед фразеологізмів, що мають позитивне начало (тобто зі знаком плюс), в яких відображено ідеальні уявлення людей про співіснування, про стосунки між собою подібними, насамперед виокремлюються формули привітання та побажання, що походять з глибокої давнини – з біблійних текстів. Такі фразеологізми становлять одну з головних частин антиномії і широко вживаються в багатьох європейських мовах: *мир тобі // мир тебе* [11, т. II, 275] / *мир с тобой*, латинське *pac tecum* [2, 581]; *мир вам // мир с вами / мир вам // pac vobiscum / pac vobis* [8, т. II, 187; 12, 313; 11, т. II, 275; 2, 581 – 582] (*І, як вони говорили оці, сам Ісус став між ними, і промовив до них: Мир вам* [Лука, 24, 36]). Цей вислів уживається одночасно і для привітання і для побажання любові та злагоди. Згадаймо звертання апостола Павла до солунян: *“...благодать вам і мир”* [1. Сол., 1.1]. Аналогічні семи містить і вираз, який є калькою з грецької *Мир людям доброї волі // Мир людам доброї волі // Pax hominibus bonae voluntatis* (славослів'я янголів – сучасний християнський догмат, на думку Ф.Ф. Зеленького [2, 581]. У церковнослов'янському та російському текстах воно звучить дещо інакше: *“Слава в вышних Богу, и на земле мир, в человеках благоволение”* [Лука, 2, 14]. Порівняймо український текст: *“Слава богу на висоті, і на землі спокій, у людях добра воля”* [Лука, 2, 14]. З євангельськими текстами пов'язана також формула *Мир дому цьому // Мир дому сему // Pax huic domui* [8, т. II, 187; 11, т. II, 275; 2, 581] (Як до дому ж якого ви ввійдете, то найперше кажіть: *“Мир дому цьому”* [Лука, 10, 5]). Згадаймо усталені вирази, значення яких містять тісно переплетені семи волевиявлення та побажання спокою, миру, добра, достатку тому, хто йде чи їде геть, а також тому, хто залишається: *Йди з миром (в мирі) // Иди (поезжай) с миром // Vade in pace* [2, 829]; побажання покою померлому: *Мир душі // Мир праху (чьому) [8, т. II, 187; 11, т. II, 275] // Abi in pace* (дослівно – *Иди с миром* [2, 16].

Доведено, що позитивно оцінюються соціумом: - дії, вчинки, спосіб життя людей, спільнот, які позначають дієслівними фразеологізмами: *жити в злагоді* – “мирно, дружно” [12, 281] / *жити в миру // жити в мирі; пити мирову* – “уживати спиртні напої на знак примирення” [17, 314] // *пойти на мировую* – “помиритися з ким-небудь, владнати суперечку мирною угодою” [15, 255]; *заклучить мир; заклучить перемирие; з*

миром відпускати – “відпускати когось без покарання, не чинити йому перешкод” [8, т. II, 187] // *отпустить с миром* (вираз походить з євангельських текстів) [11, т. II, 275]; *наводить мосты* – “встановлювати, налагоджувати контакти” (фразеологічна інновація 80-х років XX ст.); *зарити сокиру війни // зарыть топор войны; скласти зброю [17, 219] // сложить оружие; запалити люльку миру // закурит трубку мира; перекувати мечі на рала // перековать мечи на орала;*

- результати (певні дії), позначені субстантивними фраземами: *мирний договір // мирный договор; мирна угода; мирна праця // мирный труд; боротьба за мир // борьба за мир; сторонники мира; посланники мира;*

- образи і символи миру, які мають вербальну фіксацію: *голуб миру; люлька миру; маслинова гілка // голуб мира; трубка мира; оливковая ветвь.*

Народна мудрість говорить: *У світі жити – в злагоді жити // В мирі жити – с миром жити; Поганий мир краще за добрячу сварку // Худой мир лучше доброй ссоры* [14, 101]. Згадаймо протилежний вислів, що належить римському історичному Публію Корнелію Тацити: *Плохой мир даже хуже войны*, а також поетичні рядки німецького поета-сатирика XVII ст. Фридриха фон Логая:

Война – всегда война. Ей трудно быть иною.
Куда опасней мир, коль он чреват войною [3, 85, 86].

Як бачимо, думка народу далеко не завжди збігається з думкою окремих осіб.

Так, римські політичні діячі та військові теоретики Флавій Ренат Вергетій, Марк Тулій Цицерон, Корнелій Непот всупереч суспільній думці відповідно стверджували: *Qui desiderat pacem praera ret bellum* (Кто жаєєт мира, пусть готовится к войне); *Si pace frui volumus, bellum querendum est* (Если мы хотим пользоваться миром, приходится воевать); *Paritur pax bello* (Мир создается войной). Ці вислови стали крилатими у формі *Si vis pacem, para bellum* (Если хочешь мира, готовься к войне) [2, 749] // *Якщо хочеш миру, готуйся до війни*. Подібного роду афоризми-парадокси знаходимо й у італійського політичного діяча Ніколо Макіавеллі: *Кто хочет жить в мире, тот должен готовится к войне; Войны начинают, когда хотят, но кончают их, когда могут* [3, 85]. У народних афоризмах (прислів'ях) відсутні такі висновки, в них акцентується прихід, початок мирного часу, а ще зусилля для досягнення миру, перемоги миру. Порівняймо російські прислів'я

ВІДБИТТЯ АНТИНОМІЇ МИР – ВІЙНА У ФРАЗЕОЛОГІЇ (на матеріалі української та російської мов)

воєнних та післявоєнних часів: *Свет победит тьму, а мир – войну; Тучам солнце не скрывает, войне мир не победит; Врага победит – мир укрепит* [7, 17 – 184]; а також гасло прибічників миру: *Миру не ждуть – мир завойовують // Мира не ждут – мир завоёвывают* (слова з “Маніфесту до народів миру” [5, 361]).

Негативно оцінюються соціумом реалії, позначені дієслівними, субстантивними та (рідше) адвербіальними фразеологізмами, що становлять іншу велику частину антиномії *мир – війна*. У структурно-семантичному плані це насамперед ідіоми, в яких відбито явища оточуючої дійсності в асоціативно-художній формі: *стати на стежку війни; відкопати сокиру війни; йти (іти) війною; підняти меч; пускати під меч; брати меч в руки; гострити меч; висіти дамоклевим мечем* (над ким, чим); *пролити кров* (чий, кого); *завдати удару; бити в кулаки; схопитися на кулаки; тримати в кулаці* [16, 357, 405, 485]; *брязкати зброєю; хапатися за меч* (шаблю, пістолет і т. ін.) [17, 313]; *схрестити мечі; брати зброю в руки; точити ножа; гратися з вогнем; палити вогнем; сипати вогнем; тримати під вогнем; з каменем за пазухою; закидати камінням; побивати камінням; не лишати каменя на камені* [16, 485, 50, 193, 140, 362 – 363, 322].

Вираз *вогнем і мечем* походить з латини *ferro et igni* или *igni et ferro* – залізом і вогнем (вогнем і мечем). Він став широко відомим після опублікування роману Г. Сенкевича “Огніем і мечем” [2, 273].

Наведемо ще ряд фразеологізмів: *встать на тропу войны; вырыть топор войны; пойти войной* (на кого-либo); *поднять меч; проливать (пролить) кровь* (кого, чьo); *лишать жизни, лишать живота* (кого); *бряцать оружием* [15, 456, 504, 329, 49]; *нанести удар; играть мускулами; скрещивать шпаги* (застар.) – “вступити в поєдинок, в бой на шпагах с кем-либo” [15, 583]; *бить смертным боем; держат камень за пазухой; бросить камнем; забрасывать камнями; камня на камне не оставит; выжигать калёным железом; принимает в кулаки; дают волю кулакам; в кулаке* (кого, чьoм, у кого); *биться на кулачки* [15, 47, 220, 182, 269, 108, 153, 494, 315]; *играть с огнём; предавать огню и мечу; огнём и мечём; на ножах; нож в спину; из-за угла* [15, 652]. Більшість наведених фразеологізмів містять у своєму складі слова-символи агресії, ворожнечі (меч, сокира, пістолет, шабля, ніж, камінь, кулак, вогонь), які мотивують фразеологічну семантику негативного плану, поєднуючись з певним дієсловом. В результаті переосмислення вільних

словосполучень виникають усталені метафоричні єдності. Деякі з наведених вище ідіом містять у своєму складі слова-компоненти на позначення ворожнечі (війна); та поодинокими прикладами є слова-символи життя (кров) або ж сама її назва (життя). Дієслівні компоненти представлено, зазвичай, словами з негативною семантикою (укр. – *проливати, бити, битися, кидати, закидати, брязкати, позбавляти, палити, випалювати*; рос. – *проливать, бить, биться, бросать, кидать, забрасывать, бряцать, лишать, жечь, выжигать* тощо). Значно менше дієслівних компонентів з нейтральною семантикою (укр. – *здійняти, встати, відкопати, давати, тримати*; рос. – *поднять, встать, вырыть, давать, держать*). Однак серед ідіом фразеологізм як такий формує хімічна взаємодія всіх елементів, що складають вихідне словосполучення. Саме воно слугує образною основою і дериваційною базою фразеологічної єдності.

Інша справа фразеологічні сполучення (як структурно-семантичний тип фразеологічних одиниць (ФО) за класифікацією В.В. Виноградова), де сполучення компонентів з прямим і переносним значенням цілком визначає семантику фразеологізму. Фраземи, або фразеологічні сполучення, становлять наступну поширену групу ФО, пов’язаних з темою війни. У їхньому колі виокремлюють як поодинокі, так і серійні утворення, що особливо характерно російській мові, наприклад: *развязать войну, развязать агрессию; вести войну, вести сражение; разорвать договор, разорвать отношения; навязывать бой* (кому-либo), *навязывать войну; поднять мятеж* (проти кого); *вносить раздор, вносить разлад, вносить разногласие; нарушит безопасность, нарушит договор, нарушит мир, нарушит перемирие, нарушит спокойствие, нарушит соглашение; нести гибель* (кому, чому); *нести горе* (кому) [4, 22, 24, 25, 77, 80, 81, 84, 108, 146]; *война нервов, война всех против всех* [6, 87 – 88]; *война компроматов* (інновація 90-х років); *холодная война* [15, 83]; *гражданская война* [11, т.І, 203]; *мировая война* [11, т.ІІ, 276]. Порівняймо в українській мові: *загрожувати війною; почати війну, розв’язати війну, вести війну; нести загибель; скасувати договір, зірвати договір, порушувати договір, зламання договору* [9, 92, 150]; *зірвати перемовини; порушити перемир’я; вносити розбрат; сіяти ворожнечу; холодна війна, громадянська війна, війна компроматів* (інновація 90-х років ХХ століття).

У мовній практиці закріпилося негативне

ВІДБИТТЯ АНТИНОМІЇ МИР – ВІЙНА У ФРАЗЕОЛОГІЇ (на матеріалі української та російської мов)

ставлення мовців до наведених усталених зворотів (ідіом і фразем), а також негативний вплив їх (ФО) на носіїв мови. Щодо крилатих фраз та різного типу афоризмів (сентенції, максима, парадокси), пов'язаних з темою війни, то в них зафіксовано неоднозначне ставлення до війни як явища чи поняття, а ще неадекватна її характеристика. Ось декілька прикладів: *Война – это несчастье в увеличенном масштабе* (І.Б. Бентам); *Война – способ развязывания зубами политического узла, который не поддаётся языку* (А. Бирс); *Война – отец всех вещей, отец всего* (Геракліт); *Война питает войну, война кормит войну* (Катон); *Война превращает в диких зверей людей, рождённых, чтобы жить братьями* (Ф. Вольтер); *Деньги – движущая сила войны* (Цицерон); *Война есть продолжение политики иными средствами* (К. Клаузевіц); *Мы лишаемся досуга, чтобы иметь досуг, и войну ведем, чтобы жить в мире* (Аристотель); *Никогда не было хорошей войны или плохого мира* (Б. Франклин) [3, 84 – 86].

Поняття *мир* і *війна* у фразеології утворюють дві відповідні мікросистеми, кожна з яких представлена декількома семантико-тематичними рядами. Так, у колі фразеологічних одиниць, об'єднаних темою війни, виокремлюються такі рубрики:

- визначення війни: *світова, холодна, громадянська, братовбивча, священна* (див. вище атрибутивні словосполучення із зазначеними словами). Сюди також належить крилатий вираз *зоряні війни* // *звёздные войны*, пов'язаний з назвою кіно саги Д. Лукаса. *Війна світів* // *война миров* (Г. Уелс); *битва народів* // *битва народов* (Мюфлінг) – походить з назви історичної битви під Лейпцигом 1813 р., яку війська коаліції виграли у Наполеона [1, 28];

- оголошення про війну, ворожі наміри, дії (в тому числі й жартівливі): *іду на ви* // *иду на вы* (слова київського князя Святослава, які стали крилатими);

- позначення різних воєнних дій, операцій, що проводяться протилежними сторонами: *йти в атаку, іти в наступ, піти на штурм, взяти на мушку, взяти під обстріл, тримати під вогнем, викликати вогонь на себе, брати зброю в руки, давати (дати) бій* [16, 78, 140, 141, 50, 202] // *идти в атаку, идти на штурм, перейти в наступление, открыть огонь, взять на мушку, взять на abordаж, вести бой, разведка боем*;

- характеристика ситуацій, умов: *на війні як на війні* // *на войне как на войне* (калька з французької *a la guerre, comme a la guerre*);

- форми поведінки воїнів, борців, захисників:

стати грудьми; стояти стіною за кого, що; стояти горою; стати під прапор (чий, кого, чого); *битися до останнього* [1, 860, 861, 591] / *стоять головой* (за кого, за что); *стоять грудью; стоят на смерть; стоят на страже; биться до конца, до последней капли крови, до последнего патрона; отдавать жизнь* (за кого, за что) [15, 620, 621, 291, 271, 430, 417]; *пасть смертью храбрых; ни шагу назад; бежать с поля боя; праздновать труса*;

- характерологічне позначення воїнів, захисників: *хоробрий як лев; похлипливий як заєць; один у полі ні воїн* (прислів'я); *І один у полі воїн* (походить з назви роману); *У бій ідуть самі діди* // *храбрый как лев; труслив как заяц; не из храброго десятка; не из робкого десятка; Один в поле не воин* (прислів'я); *И один в поле воин; В бой идут одни старики; Безумству храбрых поём мы песню!* (М. Горький);

- помста: *око за око; зуб за зуб* (старозаповітна формула закону помсти [Левіт, 24, 20]);

- гасло революціонерів: *мир халупам, війна палацам* // *мир хижинам, война дворцам*;

- гасло завойовників: *горе переможеним* // *горе побеждённым* (латинське. *Vae victis* – слова гальського вождя Бренна, переможця римлян). З ним пов'язаний і вираз *Наше право на вістрі меча*; а з його діями – вираз *положить меч на веси*, тобто “застосовувати право сильного” [5, 358; 1, 84];

- капітуляція: *віддаватися на волю* (кому) [16, 118]; *викинути білий прапор* // *выкинуть белый флаг; сдаться на милость победителя; сдавать(ся) без боя; отдаваться в руки* (кого, чьї) [15, 418];

- перемога, урочистість, їхня характеристика: *брати верх, взяти гору; виграти бій* [16, 81]; *здобути перевагу; святкувати перемогу* [16, 790]; *пиррова перемога* [5, 129] // *одержать победу, одержать верх* (о победі вообщє); *пиррова победа* [ФСРЛЯ, 448]; *Этот день победы порохом пропах, это праздник с сединою на висках, это радость со слезами на глазах...* (про перемогу у війні – слова з пісні “День победы”, що стали крилатими). Порівняймо афоризм-сентенцію: *Торжество мирной победы великолепно полнотой чувства – позади много труда и напряжения, но нет могил. Торжество военной победы, даже самой высокой и славной осложнено печалью воспоминаний о погибших* (М. Грибачов). Ось ще приклад: *Как прекрасна победа, но какой дорогой ценой она даётся* (Буффлер) [3, 381];

- ставлення до переможця (в широкому

ВІДБИТТЯ АНТИНОМІЇ МИР – ВІЙНА У ФРАЗЕОЛОГІЇ (на матеріалі української та російської мов)

значенні цього слова): увінчувати лаврами; віддавати належне [16, 408, 118]; віддавати шану (кому) [16, 104] // увенчивать лаврами; воздавать почести; Победителя не судят (слова Катерини II про О.В. Суворова) [1, 267];

- символи захисту й боротьби: щит і меч // щит и меч (пов'язано з назвою роману В. Кожевнікова);

- готовність до відбиття нападу: давати (дати) відсіч, дістати відсіч; давати по рукам [16, 204] // давать (дать) отпор; дать по рукам; Мы мирные люди, но наш бронепоезд стоит на запасном пути (слова з пісні І. Дунаєвського, які стали крилатими) [1, 459];

- перехід до мирної праці: перекувати мечі на рала // перековать мечи на орала (вираз запозичено з Біблії). У Книзі пророка Ісаї [2, 4] сказано: "...і перекують мечі свої на рала і стиси свої на серпи; не здійме меча народ на народ і не будуть більше воювати";

- заклики: Люди, будьте пильні (Ю. Фучик) / Люди, будьте бдительны; миру – мир!

- морально-етичні висновки: Хто взяв меч, від меча і загине; Не копай іншому ями, бо сам упадеши; Хто іншим лиха бажає, той сам лихо має; Хто сіє вітер, той пожне бурю.

Висновки. Як свідчить проаналізований фразеологічний матеріал, усталені словесні комплекси, пов'язані з темами "війна" та "мир", мають досить широкий діапазон вжитку, охоплюють всі різновиди досліджуваної антиномії. Безумовно, її ядром є поняття "наявність – відсутність збройних конфліктів". Саме цей різновид представлено значною кількістю усталених словесних формул, багато з яких набули узагальнюючого характеру в результаті вторинної фразеологізації.

1. Ашукин Н.С., Ашукина М.Г. Крылатые слова: Литературные цитаты: Образные выражения. – 4 - е изд. доп. – М.: Худож. лит., 1988. – 528 с.

2. Бабичев Н.Т., Боровский Я.М. Словарь латинских крылатых слов. – М.: Рус. яз., 1982. – 959 с.

3. Борохов Э. Энциклопедия афоризмов (Мысль в слове). – М.: ООО "Фирма" АСТ", 2000. – 720 с.

4. Дерibas В.М. Устойчивые глагольно-именные словосочетания русского языка. Изд. 3-е, испр. и доп. – М.: Рус. яз., 1983. – 256 с.

5. Коваль А.П. Слово про слово. – К.: Рад. школа, 1986. – 384 с.

6. Крылатые фразы наших дней. – М.: РИПОЛ КЛАССИК, 1999. – 576 с.

7. Малые жанры русского фольклора. = Пословицы, поговорки, загадки / Сост. Морохин В.Н. – М.: Высш. шк., 1979. – 284 с.

8. Новий тлумачний словник української мови у трьох томах / Укладачі: В. Яремко, О. Сліпушко. – Київ: АКНІТ, 2007.

9. Російсько-український словник ділової мови / Уложили В. Підмогильний, Є. Плужник. – Київ: Український світ, 1992. – 295 с.

10. Словарь иностранных слов / Под ред. И.В. Лёхина, С.М. Ложиной, В.Н. Петрова, Л.С. Шаумяна. – М.: Рус. яз., 1988. – 624 с.

11. Словарь русского языка: В 4-х т. / Под ред. А.П. Евгеньевой. – М.: Рус. яз., 1981 – 1984.

12. Сучасний тлумачний словник української мови / За заг. ред. В. Дубчинського. – Харків: Школа, 2009. – 832 с.

13. Усі крилаті вислови, прислів'я, приказки, загадки / Уклад. Н.В. Курганова. – Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. – 320 с.

14. Фелицына В.П., Прохоров Ю.Е. Русские пословицы, поговорки и крылатые выражения: Лингвострановедческий словарь. – М.: Рус. яз., 1979. – 240 с.

15. Фразеологический словарь русского литературного языка / Сост. А.И. Фёдоров. – М.: ООО "Фирма "Изд-во АСТ", 2001. – 720 с.

16. Фразеологічний словник української мови / Уклад. В.М. Білоноженко та ін. – Київ: Наук. думка, 1993. – 984 с.

17. Яреценко А.Т., Бездітко В.Г., Козир О.В. Сучасний фразеологічний словник української мови. – Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2008. – 640 с.

Стаття надійшла до редакції 09.03.2011

"Успіх – це свято вчорашнього дня. Що досягнуто, то вже є реально".

Нелля Нічкало
академік, доктор педагогічних наук, професор
АТН України

